

MATS FÄLT:

DEN PLÅGADE STORMAKTEN

De är osäkra. Det är därför tyskarna uppfattas som buffliga, självupptagna och oartiga på Europas turistorter. Varför det är så berättar Bernard Nuss i sin bok *Les enfants de Faust - Les allemands entre ciel et enfer* (Editions Autrement, 1994). Den rekommenderas varmt till både dem som vill få sina fördomar bekräftade och dem som snarare söker ökad kunskap om våra duktiga men ibland också lite underliga grannar i söder.

Tolka budskapet själv

Reformationen är en viktig del av förklaringen. Efter reformationen och Luthers tyska översättning av den tidigare för de flesta av mystik omgärdade bibeln ändrades sättet att tänka i Tyskland. Plötsligt behövdes inte kyrkan längre som ett förmedlande led mellan människorna och den heliga skriftens text. Man både fick och kunde tolka budskapet själv utan kunskaper i varken latin eller teologi.

Les enfants de Faust - Les allemands entre ciel et enfer.
Bernard Nuss, Editions Autrement, 1994.

Människorna blev självständigare men fick också ett större eget ansvar. Betoningen på idogt arbete och goda gärningar som förutsättningar för frälsning gav de dagliga ansträngningarna ett ökat värde, samtidigt som de tidigare garantierna för själens öden efter försvann. Osäkerheten blev större.

Farliga idéer

Den tyska filosofins frigörelse från religionens primat, underlättad av kyrkans splittring i två relativt jämbördiga hälfter, betonade framför allt i slutet av 1700-talet plikten att sträva efter det goda, att förbättra världen. Även farliga idéer om värdet av att offra sig för helheten, statsnyttan eller medmänniskornas välgång betonades.

Känsla av otillräcklighet

Resultatet blev enligt fransmannen Bernard Nuss en nation som plågas av en ständig känsla av otillräcklighet, osäkerhet och oro. Utomlands leder det ibland till ett beteende som kan uppfattas som mindre sympatiskt. Samma tyskar kan vara mönster av älskvärdhet när de själva tar emot besökare hemma i Braunschweig, Passau eller Köln. Det vill

säga på platser där de själva känner sig hemma och säkert vet hur de skall agera.

Tyska idogheten

Strävan efter att nå högre, att närma sig det absoluta, sätter enligt författaren sin prägel på mycket av det tyskar gör. Arbetet blir ett medel, oavsett på vilken nivå det utövas, för att nå detta överordnade mål. Den tyska idogheten, noggrannheten och energin kan till stor del förklaras av att det ingår i denna strävan till något mycket mer än att bara prosaiskt producera bilar, flygplan eller datorer.

Höga krav

Baksidan av denna strävan efter att nå absoluta mål är medvetenheten om att målet aldrig, eller mycket sällan, kan nås. Denna kunskap gör tyskarna rastlösa och osäkra - arbetet är aldrig riktigt färdigt och kvaliteten aldrig tillräckligt hög. Kraven från omgivningen på att göra en verkligt god insats är höga och skapar stress. För att minimera risken för generande misslyckanden gör man ofta lite för stora insatser för att undvika misstag. Detta kräver tid som i andra länder mer direkt används för att föra arbetet framåt. Tyskarnas framgångar bygger mer på hårt arbete än på genialitet. När en metod väl valts håller man å andra sidan fast vid den alltför länge. Tron på den egna förmågan är stark när väl allt gjorts för att nå ett optimalt resultat. De tyska misstagen blir få men kostnaderna för förändringar, när väl även den minutiest utvalda tyska metoden blivit föråldrad, ansemliga.

Hur kan då dessa drag i den tyska folksjälens leda till Hitler och trohet in i döden till en både falsk och förlorad sak? Nuss förklarar den tyska kadaverdisciplinen och den ibland överdrivna respekten för överheten med skrällen för kaos och anarki. Tyskarnas osäkerhetskänsla motverkas genom att ordning och disciplin getts en central plats i samhället. Detsamma gäller dygder som pliktrogenhet och fosterlandskärlek. När detta kombinerades med filosofernas idéer om den rena viljans positiva egenskaper och idealiserandet av att offra individen för helheten skapades den häxbrygd som gjorde Tredje Riket möjligt.

Övertydligt exempel

Här ser Nuss en förklaring till att även "anständiga tyskar" hade svårt att förstå att de begått fruktansvärda fel före och under andra världskriget. Till och med Stauffenbergs medkonspiratörer tvekade i det längsta inför attentatet mot Hitler den 20 juli 1944. Hur kunde det vara fel att lyda order, kämpa för fosterlandet och motarbeta krafter och grupper som påstods hota det tyska folket? Tysklands enorma kraftansträngningar under de sista krigsåren, när alla rimligen visste att spelet redan var förlorat, är ett närmast övertydligt exempel på vilken kraft detta folk kan mobilisera - dessvärre ibland utan att tänka efter i vilket intresse den utvecklas. Efter kriget användes samma imponerande målmedvetenhet för att bygga upp en blomstrande demokratisk stat befolkad av flitiga och ordentliga medborgare.

Den tyske historikern Golo Mann konstaterade att tyskar alltid går för långt. Det är ett drag som Nuss inte bara finner exempel på i mer dramatiska sammanhang. Minutiös planering av julen, alla goda husmödrar påbörjar arbetet exakt 50 dagar i förväg, och hårda förhandlingar om egentligen ointressanta detaljer i kontrakt och avtal är andra. Rädslan för att göra fel och driften att göra allt på det mest optimala sättet leder ibland in på villospår. De noggranna förberedelserna för fackliga demonstrationer, som alltid föregås av ett imponerande stabsarbete och kontakter med polisen, kan verka överdrivna, särskilt för en fransman. De skulle dock onekligen öka livskvaliteten betydligt för många europeer om de kunde läras ut till bönderna i Champagne och fiskarna i Bretagne.

Generaliseringar

Skall man bry sig om hur tyskar i allmänhet kan vara - trots att vi alla vet att det bara delvis stämmer in på varje enskild representant för detta folk? Nuss gör i sitt efterord de obligatoriska reservationerna. Man får inte döma alla efter de generaliseringar som hans bok består av. Man bör inte utgå från att tyskar skall uppföra sig som författaren beskriver.

Samtidigt är generaliseringar till stor hjälp för den som vill lära sig mer och kunna undvika egna felsteg i umgänget med människor från andra länder.

Finns det då någon riktigt typisk tysk - någon som kan representera dem alla under modern tid? Bernard Nuss väljer Martin Luther - själv ansvarig för ett av de fenomen som varit mest avgörande för den tyska mentalitetens utveckling - protestantismen. Han kombinerade vitalitet med spiritualitet, intellektuell ådra med aptit på livet, finess med moralisk övertygelse, allvar med livsglädje, humor med inlevelse i andras olycka, kärleksfullhet med häftigt humör och slutligen öppenhet inför världen med melankoli och ständiga tvivel.

Strävsamma folk

Det är inte lätt att vara tysk, konstaterar författaren på bokens sista sida. Sigrid Undset var förvisso orättvis när hon tog närmast kategoriskt avstånd från detta strävsamma folk i Europas mitt. Det är inte så svårt att förstå att Griegs musik skapar mer harmoni än Kants, Fichtes, Hegels och Luthers råd om hur en god tysk bör leva.